ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 114, Mart 2021, s. 332-345

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.49146>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
31.01.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
28.03.2021

Fatma Hatun BAŞLAR

Halilurrahman Ortaokulu, Sosyal Bilimler
fatmahatun.baslar@hotmail.com

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE MÜZELERDEN YARARLANMA

Öz

Tarihi süreçte kişisel beğeni ve merak, hediyeelik eşyaların saklanması ve ender bulunan eşyaları elde etme isteği gibi sebeplerle eserlerin toplanması ve sergilenmesi ile müzeler oluşmuştur. Günümüze kadar sayıları hızla artan müzelerin çeşitliliği de artmıştır. Önceleri müze ziyaretleri kişisel merak ve beğeni amacı taşımakla birlikte zaman içerisinde eğitim ve öğretim faaliyetleri kapsamında da işlev görmeye başlanmıştır. Özellikle son yıllarda ülkemizde eğitim ve öğretim alanında etkinliği artan müzelerin öğrencilere ve öğretmenlere etkili ve kalıcı öğrenmeyi sunan mekânlar olarak önemi dikkat çekmektedir. Mili Eğitim Bakanlığının 2018 yılında yenilediği sosyal bilgiler ders programında sosyal bilgiler eğitiminde okul dışı ortamlardan da faydalanmaya önem verilmesi bu çalışmaların okulun yakın çevresinden başlayarak pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazı alanlarına, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara yönelik olabileceği belirtilmiştir. Bu çalışmanın problem durumunu müzelerin sosyal bilgiler eğitimindeki öneminin ve müze gezilerinde karşılaşılan sorunların neler olduğu hususu oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada müzelerin genel olarak eğitim üzerindeki rolüne değindikten sonra özellikle sosyal bilgiler eğitimindeki rolü ve müze gezilerinde karşılaşılan sorunların ele alınması amaçlanmıştır. Çalışmanın bütününde doküman analizi yöntemi kullanılarak elde edilen veriler çerçevesinde sosyal bilgiler eğitiminde müzelerden yararlanma konusuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sosyal Bilgiler Eğitimi, Müze Eğitimi, Müzelerden Yararlanma.

UTILIZATION OF MUSEUMS IN THE SOCIAL STUDIES EDUCATION

Abstract

In the historical process, the museums have formed with the collection and exhibition of the artifacts for reasons such as personal liking and curiosity, keeping souvenirs and a desire to obtain rare items. While the number of museums has rapidly increased until today, their diversity has also increased. Although museum visits in the past were intended for personal curiosity and liking, over time they began to function within the scope of educational and training activities. Especially in recent years, the importance of museums with increasing effectiveness in the field of education and training in Turkey, has drawn attention as the places that offer effective and permanent learning opportunities to students and teachers. In the social studies curriculum renewed by the Ministry of National Education in 2018, it was stated that the importance should be given to making use of out-of-school environments in social studies education and that these studies could be aimed at the marketplace, government offices, factories, exhibitions, archaeological excavations, workshops, museums and historical places by starting from the immediate vicinity of the school. The purpose of the present study is to reveal the importance of museums in social studies education and the problems encountered during museum visits. In this regard, after mentioning the role of museums in education in general, it was aimed to address the role of museums especially in the social studies education and the problems encountered in museum visits. The study as a whole attempted to draw attention to the use of museums in social studies education within the framework of the data obtained using the document analysis method.

Keywords: Social Studies Education, Museum Education, Utilization of Museums.

GİRİŞ

Okul, eğitim ve öğretim denildiğinde akla gelen tek kurum olma özelliğini ve önceliğini kaybetmiştir. Günümüzde farklılıkların eğitime dâhil edilmesi anlayışı, çocukların eğitim ve öğretimine katkısı sunabilecek pek çok etkenle beraber düşünülür olmuştur. Uygulamaya konulan yeni ilköğretim programı uyarınca, eğitim ve öğretim yalnız başına sınıf ortamında yapılmayacağı gibi başlıca kaynağı da okul kitapları değildir. Son yıllarda hızla gelişen ve insanların günlük yaşamlarının bir parçası haline gelen teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak insanın öğrenme becerileri hakkındaki araştırmalar bu sonucu ortaya koymuştur. Bununla bağlantılı olarak farklı öğrenme tekniklerinden ve öğrenme için farklı ortamlardan yararlanma eğitimin merkezinde yer almıştır (Önder, Abacı ve Kamaraj, 2009, s. 104).

Bilim ve teknolojiye hızlı değişim, kişilerin ve toplumun değişen gereksinimleri, öğrenme-öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler kişilerden beklenen rolleri de etkilemiştir. Bu değişim bilgiyi üreten, yaşamda fonksiyonel olarak kullanabilen, eleştirel düşünen, problem çözebilen, kararlı, girişimci, empati yapabilen, iletişim becerilerine sahip, topluma ve kültüre katkı sunan niteliklere sahip bir bireyi tanımlamaktadır. Bu nitelik dokusunu haiz bireylerin yetişmesine okul eğitimi kadar okul dışı öğrenme alanlarının da katkısı önemlidir. Bu bakımdan müzeler farklı öğrenme ortamlarının başında yer almaktadır.

”Müze” kavramı, Kültür ve Turizm Bakanlığının Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği’nde şu şekilde tanımlanmaktadır: “Müze; kültür varlıklarını tespit eden, ilmi metotlarla açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, halkın kültür ve tabiat varlıkları konusundaki eğitimini, bedii zevkini yükselten, dünya görüşünü geliştirmede tesirli olan daimi kuruluştur.” (Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği, m. 4).

Müzeler, geçmişten bugüne uzanan insan hayatını, kültürünü ve onların ortaya koyduğu eserleri bilimsel, teknik ve sanatsal şekilde, bugüne olduğu kadar geleceğe de yansıtan kurumlardır. Nitekim bu kurumların toplumların kültürel-sanatsal yaşamlarında etkin bir eğitim kurumuna dönüştürülmesi (Çetin, 2002, s. 58) hem Kültür ve Turizm Bakanlığı Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği hem de Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) yenilemiş olduğu ders programları ile sağlanmıştır

Günümüzde müze sadece nesne koleksiyonlarından müteşekkil değildir. Müze günümüzde, ziyaretçileri ile iletişime geçen, bireysel gelişime katkı sunan, farklı yaş gruplarına eğitim veren, sosyal barışa ve kalkınmaya destek olan dinamik ve sıra dışı bir kurum özelliğine sahiptir. Müzenin bir kurum olarak yaşamış olduğu değişim, toplumların yaşadığı ekonomik, siyasal ve sosyal değişimler ve eğitim anlayışında gerçekleşen değişimler müzeleri eğitim için değerli kılmıştır. Günümüz müzeleri bu değişimlere dayanarak belirledikleri hedef kitleye göre koleksiyonlar geliştirmek suretiyle farklı yaş gruplarına seslenen eğitim programları hazırlamaktadır (Karadeniz ve Okvuran, 2014, s. 867).

Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) tarafından kabul edilen gruplama uyarınca müzeler 7 gruba ayrılmaktadır. Bunlar; 1. Sanat Müzeleri, 2. Arkeoloji ve Tarih Müzeleri, 3. Etnografya Müzeleri, 4. Tabiat Tarihi Müzeleri, 5. Bilim ve Teknoloji Müzeleri, 6. Bölge Müzeleri, 7. Özel Amaçlı Müzeler şeklinde sıralanabilir. Bununla beraber günümüzdeki ve gelecekteki kuşakların zevki ve ilgisi açısından toplanması ve korunması gerekli olan ne kadar nesne varsa o ölçüde müze kategorisinin de olacağını söylemek mümkündür (Gerçek, 1999, s. 195).

İletişim süreci sınıf içerisine uyarlandığında öğretmen “kaynak”, öğrenci “alıcı” konumundadır. Öğretmen içeriği “mesajı”, başta sesi olmak üzere çeşitli “kanallar” kullanmak suretiyle değişik metot ve teknikler vasıtasıyla öğrencilere ulaştırır (Şeker, 2000). Eğitimde iletişim sürecinin işleyişinde müzeler, iletişim süreci unsurlarından birisi olan “kanal” ile örtüşür. Müzeler, ilköğretim birinci kademede özellikle sosyal bilgiler derslerindeki çeşitli konuların amaçlarına ulaşabilmesi amacıyla “kanal” olarak kullanılabilecek en önemli mekânlardan birisidir (Güleç ve Alkış, 2003, s. 68).

Tarih boyunca insanlığın yaşamış olduğu mekânı ve geçmişini bilebilmesi, tarihin üzerinde yazıldığı coğrafi mekânın özelliklerinin değerlendirilebilmesiyle mümkün olabilmiştir. Bu ise tarih ve coğrafya bilgilerinin tarihin üzerinde yazıldığı mekânla sentezlenmesini ve ilgili derslerin öğretim plânlarının hazırlanmasında bir entegrasyonu gerekli kılar (Akkuş ve Meydan, 2013, s. 15).

PROBLEM DURUMU

Müzelerin sosyal bilgiler eğitimindeki önemi ve müze gezilerinde karşılaşılan sorunlar nelerdir? Bu problem cümlesinden yola çıkarak alt problemler şu şekilde belirlenmiştir;

1. Müzelerin tarih bilincine katkısı nelerdir?

2. Müzelerin kültür bilincine katkısı nelerdir?
3. Müzelerin gözlem becerisinin gelişmesine etkisi nelerdir?
4. Müzelerin ders başarısına katkısı nelerdir?
5. Müze gezilerinde karşılaşılan sorunlar nelerdir?

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada müzelerin genel olarak eğitim üzerindeki rolüne değindikten sonra özellikle sosyal bilgiler eğitimindeki rolü ve müze gezilerinde karşılaşılan sorunların ele alınması amaçlanmıştır. Çalışmanın bütününde doküman analizi yöntemi kullanılarak elde edilen veriler çerçevesinde sosyal bilgiler eğitiminde müzelerden yararlanma konusuna dikkat çekilmiştir.

MEB'in 2005 programından itibaren yapılandırmacı eğitim anlayışı ile birlikte beceri temelli bir öğretim sürecinin sürdürülmesi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler eğitiminde gözlem becerisinin gelişmesine müzelerin önemli bir katkısı bulunmaktadır. Bununla birlikte beceri temelli bir öğretim sürecinin sürdürülmesi için öğretmenlere kapsamlı bir eğitim verilmediği gibi sosyal bilgiler eğitimini destekleyecek nitelikte olan müze eğitiminin de eksikliği söz konusudur. Bu çalışmada örnek ve nedenleriyle birlikte sosyal bilgiler eğitiminde müzelerden yararlanmanın gerekliliği vurgulanmıştır.

MÜZELERİN EĞİTİMDEKİ ROLÜ

Günümüzde bireylerin bilgi ve toplum ile olan ilişkisinin değişmesi onların niteliklerinin de değişmesine sebep olmaktadır. Nitelikli birey yetiştirilmesi, çağdaş eğitim sisteminin en önemli amaçlarından birisi olduğu nazara alındığında, müze eğitiminin geçmişte yaşanan sanatsal ve kültürel süreçlerin analizleri ve değerlerin kavranmasında çok önemli bir rolünün olduğu görülmektedir (Çetin, 2002, s. 61).

Müzeler fiziki açıdan önceki dönemlerde koleksiyon ve kütüphane oluşturmak için ortaya çıkmış fakat zaman içerisinde değişime uğrayarak bugünkü gerçek anlamına kavuşmuştur (Mercin, 2020, s. 226). Nitekim 21. yüzyıla gelindiğinde müzelerin işlev ve misyon algısı genişleyerek öğrencilerin eğitimine katkı sağlaması açısından özellikle sosyal bilgiler ve tarih derslerine alt yapı hazırlayan mekânlar olarak ilgi çekmiştir. Bu bağlamda müzelerin eğitim amaçlı kullanılma alışkanlığı müze görevlilerinin ve eğitimcilerin düşünce dünyasının merkezinde yer alır olmuştur. Bu bakımdan müzelerin nesneleri/eserleri “toplama, belgeleme (arşivleme), koruma ve sergileme” işlevlerinin yanı sıra “eğitim işlevi” de asli görev alanına girmiştir (Buyurgan ve Mercin, 2005; Lucas, McManus ve Thomas, 1986, s. 342).

Müze eğitimi, müze ziyaretlerini üretken kılmak amacı ile doğrudan veya dolaylı olarak ziyaretçiye ulaşma yollarını kapsar. Ziyaretçiye doğrudan ulaşmayı hedef edinen müze eğitimi; müze öncesi, müze içi ve müze sonrası süreçlerine dair bütün etkinlik prosedürlerini yönetme, müze koşullarını göz önünde bulundurmak suretiyle müzede eğitim programı geliştirme, müzedeki eğitimin hedeflerini saptama, eğitim süresince uygulanacak olan metot ve teknikleri belirleme, eğitimde kullanılacak malzemeleri tanımlama ve hazırlama evrelerinden oluşmaktadır. Günümüzde gelişmiş ülkelerdeki hemen her müze, ziyaretçilerine doğrudan veya dolaylı biçimde ulaşarak okulların ya da diğer eğitim kurumlarının veremeyeceği tecrübeleri sunmaktadır (Karadeniz ve Okvuran, 2014, s. 868). Müzeler zengin gerçek yaşam deneyimi sunmakta olup okul öğrenmelerini daha etkili kılarak desteklemektedir.

Ülkemizde eğitimde müzelerden faydalanmaya ilişkin sistematik aktivitelerden söz edebilmek oldukça zordur. Eğitim kurumlarında müze eğitimi "Müzeler Haftası" bağlamında kuru bilgi ve müze ziyaretleri ile sınırlı kalmaktadır. Bireysel çabalar haricinde bu mekânlarda müze pedagojisi alanında uzman eleman da bulunmamaktadır. Bu sebeple ülkemizin kültürel zenginlikleri ve kaynakları eğitim amaçları doğrultusunda etkin biçimde kullanılamamaktadır. Bu durumun çağdaş eğitim sistemimizin en önde gelen sorunlarından birisi olarak devam ettiği görülmektedir (Çetin, 2002, s. 61).

Bununla birlikte geçtiğimiz yüzyıl içinde, müzeler halka daha da yakınlaşmış, toplumun özellikle de çocukların eğitimine doğrudan hizmet veren bir kurum niteliğine bürünmüştür. Müzenin eğitimsel işlevi artık müze galerilerinde kendiliğinden oluşan bir hal almaktan çıkarak müzelerin bünyelerinde oluşturdukları eğitim birimlerinin programları ve müze-okul işbirliğinin sonucu olarak eğitime yaratıcı bir değer katmıştır (Önder, Abacı ve Kamaraj, 2009, s. 104-105).

Gerçekten de günümüzde eğitim sisteminde öğrenme sadece kitap veya okul ile sınırlı kalmamaktadır. Bireylerin gerek bilişsel gerek duyuşsal gerekse devinışsel bakımdan eğitilebilmesi açısından müzelerin uygun mekânlar olduğu kabul görmektedir. Bu bağlamda günümüzde ABD’de yer alan müzelerin en temel amaçlarından birisi, müzelerin çocukların eğitiminde öngörülen programların uygulanmasında eğitsel kurum olmasıdır. Başka bir ifadeyle müzeler okul ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak geniş bir eğitim imkânı sağlamaktadır (Mercin, 2020, s. 229).

Günümüzde öğretmenler ve öğrenciler müzelerin en önemli hedef kitleleri halini almıştır. Gelişmiş ülkelerde bürokratik engellerin kaldırılarak okul-müze ilişkisinin bir sisteme oturtulduğu görülmektedir. Bu yenilikler neticesinde müzeler de okullara yönelik eğitim faaliyetlerine daha çok önem vermeye, sergilerini öğretim programları ile uyumlu bir şekilde düzenlemeye ve doğrudan bu programlarla ilişkili etkinlikler hazırlamaya başlamıştır (Tezcan-Akmehmet, 2005).

Bununla birlikte tüm bunların dışında, önemle üzerinde durulması gereken husus; müzelerin, doğal olarak gelişen ve değişen toplumla “yeni eğitim” anlayışı karşısında, artık, geçmişle bağları sağlamlaştırmanın veya sanatı sevdirmenin ötesinde bir misyona sahip olduğudur. Artık, topluma uzaktan bakan klasik müzeciliğin durağan mekân anlayışından, yeni sunum ve anlatım metotlarının kullanıldığı ve kültür ünitesi olarak kurgulanan, yaşayan çağdaş müzecilik anlayışına yönelik bir geçişle, müzeciliğin görüntüsü değişmiştir. Bu anlayış çerçevesinde, müze eğitimi dersleri, “yapılandırmacı eğitim” kapsamında; yaparak, dokunarak ve yaşayarak öğrenmeye imkân tanıdığı için dünyanın birçok yerinde, ilk ve ortaöğretim kurumlarında müfredat programlarına dâhil edilmiştir (Şar ve Sağkol, 2013, s. 84-85).

MÜZELERİN SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDEKİ ÖNEMİ

Sosyal bilgiler; sosyal ve insana dair diğer bilimlerin yöntem ve içeriklerinden yararlanarak, insanın sosyal ve fiziksel çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içerisinde disiplinlerarası bir yaklaşımla değerlendiren ve küreselleşen bir dünyada yaşamla alakalı temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinen bir çalışma alanını ifade etmektedir (Doğanay, 2004, s. 17).

Sosyal bilgiler, konusunu insan ve insan yaşamının oluşturduğu disiplinlerarası ve çok disiplinli bir alandır. İki temel özelliğe sahip olan vatandaş yeterliklerini kazandırmak ve bütüncül, disiplinlerarası bir alan oluşu bakımından önem arz etmektedir. Sosyal bilgiler dersi

genel manada coğrafya, tarih, vatandaşlık, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, hukuk, ekonomi ve felsefe bilgisi konularını ilişkilendirerek oluşan ve yaşam boyu sürecek vatandaşlık becerileri sunan bir eğitim programıdır (Meydan ve Akkuş, 2014, s. 403).

Sosyal bilgiler dersini ezber bir ders formatından uzaklaştırmak amacıyla yapılabilecek en önemli çalışmalardan birisi konuları yaşamla ilişkilendirmek ve öğretim sürecinde farklı teknik ve yöntemlere yer vermektir. Müzeler ve tarihi mekânlar, herhangi bir konu üzerinde çalışmanın yapıldığı bir laboratuvar gibi, sosyal bilgiler öğretiminde yer alan olayların ve kavramların öğretimi bakımından öğrencilerin başka bir yerde elde edemeyeceği bilgileri ve deneyimleri sağlama yeridir (Meydan ve Akkuş, 2014, s. 404).

Hayat boyu öğrenmenin daha çok gündeme geldiği günümüzde, nitelikli iş gücünün oluşturulmasının temel şartı, kişilerin aldığı eğitimi gerçek yaşamda ne kadar kullanabildiği, düşünen, sorgulayan, araştıran ve öğrenmeyi öğrenen bireyler olduğunu keşfetmesidir.

Bu bağlamda müzelerin sosyal bilgiler eğitiminde kullanılmasının birçok faydası bulunmaktadır. Müzeler, öğrencilerin geçmiş zamanlardan kalan tarihi eser ve kültürel varlıkların değerini anlamalarını, kültürel mirasa sahip çıkmak suretiyle korumalarını ve farklı kültürlerle hoşgörüyle yaklaşarak çok kültürlülüğü özümsemelerini, geçmiş ve gelecek arasında bağ kurmalarını sağlamaktadır. Müzelerde sergilenen koleksiyonlar öğrencilerin geçmişi ne şekilde yorumlandığını görmeleri olanağını sunarak geçmiş ve tarih disiplinine ilişkin eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesine katkı sunar. Müzelerde toplanarak sergilenen nesneler, objeler ya da koleksiyonlar milli kimliğin, belleğin ve kültürün korunmasına, tarihi ve kültürel mirasın yeni nesillere aktarılmasına da yardımcı olur. Bu yararlarının dışında müzeler, gözlem yapma, hayal gücünü kullanma ve yaratıcılık gibi becerilerin ve estetik ya da beğeni duygusunun oluşmasına ve gelişmesine de yardımcı olmaktadır (Kısa ve Gazel, 2016, s. 53).

Çalışmanın bu aşamasında müzelerin sosyal bilgiler eğitimindeki önemi; öğrencilerin tarih bilincine katkısı, kültür bilincine katkısı, gözlem becerisini artırması ve ders başarısına katkısı bağlamında alt başlıklar halinde ele alınacaktır.

Tarih Bilincine Katkısı

Sosyal bilgiler, farklı bilim dallarının temel kazanımlarından oluşmakta olup tarih bilimi de bunlardan birisidir. Bir öğrencinin tarih eğitimi alabileceği düzeye ulaşabilmesi, olaylar arasında neden sonuç ilişkisi kurabilmesine ve mekân algılayışının belirli bir düzeye ulaşmasına bağlıdır. Tarih konuları ülkemizde ilköğretim düzeyinde sosyal bilgiler dersi kapsamında işlenmektedir (Yeşilbursa, 2008, s. 220).

Bu bağlamda ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin tarih bilincinin gelişmesinde müzelerden yararlanmanın önemi büyüktür. Hensley (1988, s. 68), müzelere gezilerin düzenlenmesini öğrencilere tarihi öğretmenin ve onların tarihi olaylara ilgilerini çekmenin etkili bir yolu olarak görmektedir. Müzelerin geçmişin konuklarını, seslerini ve görünüşlerini öğrenciler için geri getirdiğini ve müzeyi ziyaret eden öğrencilerin gördükleri nesneleri kimlerin yaptığını ve kullandığını, okuduklarını tamamlayacak biçimde öğrenmelerini sağladığını belirtmektedir.

Tarih bilimi, sosyal bilimlerin bir dalı olan zaman ve kronoloji ile yakın bir etkileşime sahiptir (Soysal, 2012, s. 364-365). Nitekim 2005 yılından bu yana “zaman, süreklilik, değişim” sosyal bilgiler öğrenme alanlarından birisi, “zaman ve kronolojiyi algılama” ise önemli bir tarihsel beceri olarak belirlenmiştir (Şimşek ve Bal, 2010, s. 129). Bu bakımdan müzeler

geçmişten günümüze insanlık tarihinin geçirdiği aşamaları öğrencilere somut bir biçimde sergilemeleri nedeniyle sosyal bilgiler derslerinde zamanı ve kronolojiyi algılama becerisinin yerleşmesinde önemli bir işlev görmektedir. Nitekim ders kitaplarında görülen zaman kavramı müzeler ve tarihi mekânlarda gerçek karşılığını bulmaktadır (Üztemur, Dinç ve Acun, 2018, s. 296).

Öğrenciler tarafından müzeler çoğu zaman eski eserlerin sergilendiği ve birkaç taş kalıntısından ibaret yerler olarak algılanmaktadır. Bu algının oluşmasında öğretmenlerin ve eğitimcilerin de yeterli bilgi ve deneyime sahip olmamalarının payı büyüktür. Yapılandırmacı yaklaşımın bir gereği olan müze gezileri gibi etkinlikler yoğun prosedür, fazla sorumluluk, fazla iş yükü gerektirmesi gibi nedenlerle yeterince yerine getirilememektedir. Bununla birlikte öğrencilerin tarih ve doğa bilinci ve farkındalığının artırılması bakımından önemi dikkate alındığında muhakkak önem verilmesi gereken etkinliklerdir (Akkuş ve Meydan, 2013, s. 26).

Kültür Bilincine Katkısı

Gerek öğretim programlarındaki kazanımlar gerekse ders kitaplarında yer alan içerikler sosyal bilgiler dersinin kültürel mirasa yönelik eğitim verilebilecek derslerden biri olduğunu göstermektedir. Nitekim sosyal bilgiler dersi, farklı alanlardan toplanan verilerden yola çıkarak temel kültür unsurlarını ilköğretim düzeyine göre harmanlayarak sunan bir ders olarak tanımlanmıştır (Sözer, 1998, s. 3). Kültürel mirasın genç kuşaklara aktarılmasında sosyal bilgiler dersinin tamamlayıcısı olarak müzeler ön plana çıkmaktadır.

Müzeler ve sergiledikleri nesneler, düzenlenen devamlı veya süreli sergiler, dolaşan gezici sergiler, kent ve kasabalarda anıtlar çevresinde oluşturulan bazı düzenlemeler belirli konuların görsel anlamda algılanmasına ve maddi kültür öğelerinin görsel olarak birey tarafından kolay bir şekilde içselleştirilmesine katkı sunmaktadır (Yenişehirlioğlu, 2000, s. 92). Somut kültürel öğelerin sergilendiği müzeler aynı zamanda bireylerde kültürel mirasa duyarlılığı artırması ve kültür bilincinin oluşması açısından sosyal bilgiler eğitiminde yer alan kazanımlarla da örtüşmektedir.

Bu bağlamda müzeler, eğitim bakımından önemli yere sahip olan kültürel materyallerin toplandığı ve hizmete sunulduğu yerlerdir (Talboys, 2010). Ayrıca ziyaretçilerin kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunmasını sağlamaktadır.

Gözlem Becerisini Artırması

Günümüz eğitim sisteminde yalnızca bilgi kazandırma hedefinin artık çağın gerisinde kaldığı kabul edilmekte olup bilginin depolanmasından çok kullanılabilir olması önem kazanmıştır. Bu durum ders bazında sosyal bilgiler için de geçerlidir. Günümüz eğitim anlayışı bilgilerin, beceri ve değerlerle beraber edinilmesini gerekli kılmaktadır. 21. yüzyılda öğrencinin edindiği bilgiyi, becerileri ve değerleri günlük hayatında da kullanması hedeflenmektedir. Sosyal bilgiler bu hedeflere ulaşılması açısından uygun bir derstir (Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2017). Ülkemizde 2005 yılı itibarıyla gerçekleşen eğitim anlayışındaki değişimden hareketle sosyal bilgiler dersinin yapısında da değişim yaşanmıştır. Bu bağlamda MEB'in gerek 2005 ve gerekse 2018 programları incelendiğinde beceri temelli bir öğretim sürecinin sürdürülmesinin önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu açıdan paralellik gösteren her iki öğretim programı, kazandırılması gerekli beceriler konusunda da birbirini izlemektedir. Bu becerilerden biri olan "gözlem becerisi" iki öğretim programında da kazandırılması hedeflenen becerilerden birisidir (Erdoğan, 2019, s. 207). Ders kitapları ve sınıf içi etkinlikler öğrencilerin gözlem becerisini

geliştirmesi imkânı açısından sınırlıdır. Müzeler sosyal bilgiler eğitiminde gözlem becerisinin gelişmesine önemli katkıda bulunmaktadır.

Bu bağlamda okul dışı öğrenme sürecinde müzelerde gözlem becerisini iyi kullanabilen öğrenciler daha anlamlı öğrenmeler ortaya koyabilmektedir. Daha önce görmedikleri müze nesnesini incelemek ve özelliklerini sıralamak öğrencilerin gözlem becerisini geliştirmektedir. Müzelerde esas önemli olan husus, öğrencilerin tarihi eserlere bak-gör-geç şeklinde değil; kavrayarak ve anlayarak gözlem yapmalarıdır. Bu bakımdan müzelerde öğrencilere gerekli zaman verilmeli, mümkün olduğu ölçüde kendi başlarına gezmeleri imkânı tanınmalıdır. Geleneksel müze ziyaretleri tek sıra halinde camların arkasında yer alan müze nesnelere aynı anda bakılıp bir diğerine geçilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Genellikle kalabalık okul gruplarıyla gidilen bu gezilerde öğrenciler aynı anda aynı esere bakarak gruptan kopmamak amacıyla eserleri tam manasıyla inceleyememektedir. Müzelerde öğrencilerin gözlem becerilerini geliştirmek için yarışmalar şeklinde müze nesnelere yönelik bulmacalar, gözü kapalı olan arkadaşına arkeolojik eserlerin betimlenmesi gibi çalışmalar yaptırılabilir. Bunun yanı sıra öğrencilere seçtikleri herhangi bir müze nesnesinin resmi çizdirilerek gözlem becerisi geliştirilebilir. Müzelerdeki nesneleri gözlemleyen öğrencilerin bunları günümüz nesneleriyle karşılaştırarak benzer ve farklı yönlerini saymaları sağlanabilir (Üztemur, Dinç ve Acun, 2018, s. 297-298).

Geliştirilen etkinlikler aracılığıyla öğrencilerde gözlem, sosyal katılım, değişim ve sürekliliği algılama, mekânı algılama, tarihsel empati ve zaman ve kronolojiyi algılama becerilerinin geliştiği görülmüştür. Müzelerde gerçekleştirilen etkinlikler aracılığıyla öğrenciler geçmiş-günümüz karşılaştırması yaparak değer yargısında bulunmaktadır. Müze nesneleri sayesinde geçmişten günümüze giyim, mimari, süs vb. alanlardaki estetik ve sanat algısının değişim sürecini görebilmektedirler. Diğer yandan müzelerdeki eserlerin nasıl yapıldığını merak eden, o zamanın koşullarında insanların ne gibi zorluklarla uğraştıklarına kafa yoran, tarihe tanıklık etmiş insanların o zamanda neler hissedip neler düşündüğüne merak duyan ve gözlem becerisi gelişmiş öğrencilerde tarihsel empati becerisi de gelişmektedir (Üztemur, Dinç ve Acun, 2018, s. 314-316).

Ders Başarısına Katkısı

Sosyal bilgiler eğitiminde bir öğrenme ortamı ve kaynağı olan müzeler ayrı bir ehemmiyete sahiptir. İletişim süreci terminolojisi açısından konu ele alındığında müzeler belirli bir bağlamdan hareketle mesajını farklı kanallar aracılığıyla ziyaretçilerine ileten kaynaklardır. Müzeler öğretmene, ders kitabına, gazeteye, televizyona ve daha pek çok kaynağa alternatif ve onları tamamlayıcı bir kaynak niteliğindedir. Bir kurum olarak müzeler, hayatın neredeyse bütün alanlarında insanlığın geçmişten bugüne olan birikimlerini yansıtan, bireylere “nereden başlayıp nerede bittiğini” gösteren fakat ana parçaların eksik olduğu yap-bozlara benzemektedir. Müzeler geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında insanın fiziki ve sosyal çevresi ile etkileşimini konu edinen sosyal bilgiler dersinin, geçmiş ve bugün bağlamındaki insan faaliyetleri ile ilgili kazanımlarına ulaşılmasında etkin role sahiptir. Müzelerde sergilenen somut nesneler vasıtasıyla sosyal bilgiler dersinde verilmek istenen pek çok kazanımın daha az enerji ve zaman harcanarak ulaştırılması sağlanabilir (Ata, 2018, s. 268).

Eğitimdeki sorunların aşılmasında ve öğrencilerin öğrendikleri konuların pekişmesinde müzelerin bir tür eğitim aracı olarak ön plana çıktığı görülmektedir (Wellington, 1990; Ault ve Herrick, 1991, s. 101). Nitekim Güleç ve Alkış (2003, s. 75) tarafından yapılan bir araştırmada;

“Öğrencilerinizle müzeye gidiyor musunuz? Gidip gitmediğinizi belirttikten sonra nedenlerini belirtiniz” sorularının ilkine olumlu cevap veren öğretmenler, öğrencileriyle müzelere gitme nedenlerini açıklarken en çok ünite konularıyla ilgili olduğunda bu gezilerin gerçekleştirildiğini ve ilgili konuların görsel açıdan desteklenerek daha kalıcı bir öğrenmenin sağlandığını belirtmişlerdir.

Selanik Ay ve Kurtdere Fidan (2014, s. 85) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre ise; öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde müzelerden yararlanmanın sağlayabileceği katkılara ilişkin görüşlerinin; “öğrenilenlerin kalıcılığı üzerinde etkilidir”, “bazı kavramların somutlaştırılması üzerinde etkilidir”, “geçmiş ve bugün arasında ilişki kurmaya katkı sağlar”, “yaparak yaşayarak öğrenmeye olanak tanır”, “ilköğretim dersleri içinde en fazla sosyal bilgiler dersinde katkı sağlar” biçiminde olduğu görülmüştür.

MÜZE GEZİLERİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Okulların müzelerle ilişkisi çoğunlukla toplu bir okul ya da sınıf gezisi biçimindedir. Bu gezilerde öğrenciler ekseriyetle tek sıra halinde sessiz bir biçimde camın arkasında bulunan nesnelere bakıp geçmekte ve öğrencilerle tarihi nesneler arasında herhangi bir etkileşim sağlanamamaktadır. Doğal olarak bu şekilde gerçekleşen bir müze gezisinin öğrencide aktif katılımı ve yaratıcılığı geliştirdiğinden söz edilemez. Müzelerdeki öğrenme faaliyeti sergilenen nesnenin başında genellikle müze rehberinin ya da öğretmenin açıklamalarından ötesine geçememektedir. Bu açıklayıcı bilgileri pasif bir konumda dinleyen öğrenciler zamanla sıkılmakta ve bunun neticesinde kalıcı öğrenmeler oluşmamaktadır. Sosyal bilgiler dersi bağlamında müzelerin birer eğitim ortamına dönüştürülerek öğrencilerin bu yerlerde yaşayarak öğrenmeleri ve sosyal bilgilere özgü düşünme becerilerinin geliştirilmesi amacıyla müze eğitim etkinliklerinin öğrencilerin aktif katılımıyla tasarlanması gerekmektedir (Üztemur, Dinç ve Acun, 2018, s. 300-301).

Kısa ve Gazel (2016, s. 79-80) tarafından yapılan araştırma neticesine göre; araştırmaya katılan öğrencilerden yılda iki kez, yılda üç kez ve daha fazla müzeye giderim seçeneğini belirten öğrencilerin genellikle müze gezilerine okul gezileri veya öğretmenleri ile gittikleri; bu öğrencilerin müze rehberleri ya da müze yetkilileri eşliğinde gerçekleşen gezilerin daha verimli olduğunu düşündükleri; müze gezisi esnasında ya da sonrasında yapılan etkinliklere daha fazla katıldıkları ve bu tür etkinliklere katılmaktan zevk aldıkları; müze gezilerinin sosyal bilgiler dersine farklı yönlerden katkı sağladığı; bu gruptaki öğrencilerde tarihi eserleri ve müzelerdeki koleksiyonları koruma bilincinin daha çok geliştiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre müze ziyaretleri eğitim öğretim kapsamında artırılmalıdır.

Öğretmen adaylarının katıldığı başka bir çalışmada çoğu müzelerin eğitsel açıdan yeterliliğine ilişkin olarak müzelerin çok zengin olduğunu fakat eğitsel açıdan yeterince yararlanılmadığı ve öğrencilerin seviyesine uygun şekilde bilgi veren müze yetkililerinin bulunmadığı yönünde düşündükleri görülmüştür (Selanik Ay ve Kurtdere Fidan, 2014, s. 85).

Bir öğretim yılı içerisinde müzelere yapılan ziyaretlerin sıklığında okulun yer aldığı çevredeki kültürel yapının ve maddi olanakların etkili olduğu ve okulun bulunduğu çevrenin sosyo-ekonomik seviyesi yükseldikçe bir öğretim yılı içerisinde müzeye gitme sıklığının da arttığı görülmektedir (Güleç ve Alkış, 2003, s. 75).

Müze eğitimi çalışmaları belirli zamanlarla sınırlandırılmamalı ve bir eğitim-öğretim dönemi içine yayılmalıdır. Ayrıca müzelerin yalnızca yılda bir kez okul ziyareti yapılan

mekânlar olarak düşünülmemesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için de müzelerin, öğrencilere yönelik özel eğitim programları hazırlamaları ve okulları bu etkinliklerle alakalı olarak bilgilendirmeleri faydalı olacaktır. Diğer yandan müze eğitimcilerinin, bu eğitim programlarını hazırlarken okullardaki öğretim programlarını incelemeleri de yararlı sonuçlar sağlayacaktır (Güleç ve Alkış, 2003, s. 75).

Yaşam boyu öğrenmenin her geçen gün daha da önem kazandığı günümüzde, nitelikli iş gücünün oluşturulmasındaki temel şart, bireylerin örgün eğitim kurumlarında almış oldukları eğitimin, mümkün olduğunca kurumun dışında da desteklenmesinden geçmektedir. Sosyal bilgiler dersinin öğretiminde de müze gezileri, arazi çalışmaları, öğretmenlik uygulaması gibi etkinlikler öğrencilerin hizmet öncesinde daha nitelikli yetişmelerine olanak sağlamaktadır (Akkuş ve Meydan, 2013, s. 16).

Bir müze ziyaretine dair hazırlık ve ziyaret planlarının, müze ziyaretinin fonksiyonel anlamda yerine getirilmesi ve ziyaretin sonuçlarının öğrencilerle birlikte değerlendirilmesi sosyal bilgiler öğretmeninin kazanması gereken becerilerden birisidir (Kabapınar, 2019, s. 328). Bu bağlamda müze eğitimi gezilerinin randevulu olması, öğretmenin önceden müzeyi görmesi, bilgileneceği, gezi ve gözleme en az yarım gün zaman ayırması ve bunu birkaç hafta sürdürmesi gerekmektedir. Sürecin sonunda öğrenilenler resim, şiir, afiş, heykel, drama, öykü, oyun vb. vasıtalarla anlatılmalıdır (Çetin, 2002, s. 60).

Müze, kendini çocuk ve aile dostu bir öğrenme ortamı olarak kabul etmeli ve fiziksel çevresini bu anlayış çerçevesinde düzenlemelidir. Bu bağlamda müze öncelikle çocukları, gençleri ve onların ailelerini iyi karşılayarak, bu ziyaretçilere beraber katılabilecekleri etkinlikler sunarak, onlara kendilerini rahat hissedebilecekleri bir ortamı hazırlayarak, personeline müze eğitimini vererek ve personelin müze eğitiminin felsefesini benimsemesini sağlayarak işe başlaması gerekir. Müze binasının iç ve dış mimari unsurlarının ziyaretçilerin ilgisini çekebilecek şekilde tasarlanması önemlidir. Müzenin koleksiyonlarını ne şekilde sergilediği, ziyaretçilerin dikkatini nesneye ne ölçüde ve hangi vasıtalarla çektiği müzenin ne ölçüde çağdaş olduğunun da göstergesidir. Müzenin profesyonel müze eğitimcilerinden oluşan bir eğitim birimi oluşturmak suretiyle düzenli şekilde eğitim malzemeleri geliştirmesi ve reklam, tanıtım, pazarlama stratejileri benimsemesi sürdürülebilirliğine katkı sunacaktır. Çağdaş müze, ziyaretçilerine ilgi çekecek ve müzeye girdiklerinde kendileri sıcak ve rahat bir ortamda hissedebilecekleri bir atmosfer hazırlamalıdır (Karadeniz ve Okvuran, 2014, s. 878).

Müzelerin tarihsel birer kaynak olarak etki gösterebilmeleri için, öğrenim ve öğretim süreçleri ile bütünleştirilerek eğitim öğretim faaliyetlerinde tamamlayıcı rol üstlenmesi sağlanmalıdır. Pek çok duyuya seslenen ve aktif katılım ile gerçekleşen faaliyetlere dayanan müzelerin öğrencilere sunduğu sahici ortam deneyimi, sair öğrenim metodolojilerini güçlendirebilir. Bu tür ziyaretlerde öncelikli olarak öğretmenlerin müze müdürlerine danışmak suretiyle hazırlık yapmaları yerinde olacaktır. Bu şekilde öğrencilere incelenen konuya ilişkin bütünsel bir değerlendirme sunulabileceği gibi, diğer kaynak mecralarıyla kolay bir şekilde ulaşılamayacak yollardan duygusal ve bilişsel becerilerin gelişmesi de sağlanmış olur. Eğitimde, hususiyle de sosyal bilgiler ve tarih eğitiminde müzelerin birer “partner” pozisyonunda bulunması, yani deneyimleri ve araçları sağlayacak bir yer olması gerekmektedir (Frendo, 2003, s. 28).

Eğitimde çokça yer almasına rağmen öğretmenler müzelerden okul kurallarını uygulamaya çalıştıkları bir kurum olarak yararlanmaya çalışmaktadırlar. Öğretmenlerin bu

yaklaşımları da genellikle ziyaretçilerin müzelerin sağlayabileceği olanaklardan faydalanamamasıyla neticelenmektedir (Talboys, 2010). Bu durumu önlemek amacıyla sosyal bilgiler dersinde müzelerden faydalanırken müzede hangi etkinliklere yer verileceğini önceden belirlemek ve öğrencilerin ilgisini çekebilecek türde etkinlikler ayarlamak, müzelerden etkili bir şekilde faydalanabilmenin önkoşulu olduğu söylenebilir (Selanik Ay ve Kurtdere Fidan, 2014, s. 70). Bu bakımdan müze ziyaretlerinin planlı bir şekilde gerçekleştirilmesi etkin ve kalıcı öğrenme açısından önemlidir.

Bu bağlamda müzelerden etkili ve kalıcı şekilde yararlanabilmek için müze gezilerinin planlama aşamasında yapılması gerekenler; gerekli resmi izinleri almak, müzede yapılacak etkinlikleri planlamak, ulaşımı planlamak, müzeyi önceden gidip görmek, araç-gereçleri temin etmek, müze yetkilileriyle görüşerek yapılacak çalışmalar ve kendilerinden beklenen katkıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmak, sınıfta birkaç gün önceden müzeyle ilgili etkinlikler yaptırarak öğrencilerin hazırbulunuşluklarını belirlemek, farkındalıklarını artırmak ve onları güdülemek şeklinde özetlenebilir (Selanik Ay ve Kurtdere Fidan, 2014, s. 71).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde eğitim programlarında sıkça yer verilen eleştirel düşünme, sorgulama, araştırma, yorumlama, empati kurma, değer yargılarına sahip çıkma, bilgi okur yazarlığı, sorumluluk sahibi olma becerilerine sahip, içinde yaşadığı toplumun milli, maddi, manevi ve kültürel değerlerini benimsemiş ve aynı zamanda evrensel değerlere duyarlı, saygılı ve nitelikli bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Dolayısıyla eğitim kurumu olan okulda bu becerilerin kazandırılması ve öğrenmenin sadece sınıf içerisinde gerçekleşmesi yeterli olmayacaktır. Bu nedenle öğrencilerin sınıf dışı etkinliklere aktif katılımının artırılması gerekmektedir. Sosyal bilgiler dersi kazanımları açısından sınıf dışı etkinliklerden biri olan müze gezileri ile öğrencilerin daha aktif olmaları nedeniyle anlamlı öğrenmeler sağlamaktadırlar. Bunun yanı sıra müzeler, öğrencilerin zaman ve kronoloji bilgisine sahip, tarihsel empati ve kültürel değerlere duyarlı ve geçmişle gelecek arasında bağ kurabilen bireyler olması açısından tamamlayıcı bir eğitim alanı olmaktadır.

Müze gezileri sosyal bilgiler dersinde yer alan kazanımlarla ilişkilendirilerek yıllık planlarda bir eğitim-öğretim yılına yayılmalıdır. Öğrencilerin müze gezileri öncesinde hazırbulunuşlukları ölçülmeli ön test ve son test yapılmalıdır. Öğrencilerin müze gezilerinde sadece bak gör geç şeklinde yapılan etkinlik yerine drama, şiir, resim, bulmaca, tarihsel empati kurması açısından mektup yazma ve benzeri etkinliklerin uygulanması yerinde olacaktır.

Bir eğitim alanı olan müzelerden daha fazla yararlanmak için üniversitelerin eğitim fakülteleri ve Milli Eğitim Bakanlığının hazırlamış olduğu öğretmen yetiştirme ve geliştirme hizmet içi eğitim programlarında müze eğitimine, dönem aralarında ve dönem sonunda hazırlanan seminer programlarında müze ziyaretlerine daha fazla yer verilmelidir. Branş olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu eğitime katılımı artırılmalıdır. Aynı zamanda müze görevlilerinin öğrenci ziyaretlerinde daha aktif rol almaları sağlanmalı ve gerekirse okul müfredatları hakkında bilgilendirme yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akkuş, Akif; Meydan, Ali, (2013), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihi ve Coğrafi Mekân Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 13, s. 14-30.
- Ata, Bahri, (2018), “Sosyal Bilgiler Eğitiminde Müzelerin Önemi”, (Ed. Refik Turan, Kadir Ulusoy), *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, s. 367-382, 5. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Ault, Charles R.; Herrick, Jennifer, (1991), “Integrating Teacher Education about Science Learning with Evaluation Studies of Science Museum Exhibits”, *Journal of Science Teacher Education*, Vol. 2, No. 4, p. 101-105.
- Buyurgan, Serap; Mercin, Levent, (2005), “Görsel Sanatlar Eğitiminde Müze Eğitimi ve Uygulamaları”, (Ed. Vedat Özsoy), *Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği Yayınları*, Ankara.
- Çelikkaya, Tekin; Kürümlüoğlu, Mutlu, (2017), “2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kazandırılması Hedeflenen Alan Becerilerine Kitaplarda Yer Verilme Durumu”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 14, S. 40, s. 141-158.
- Çetin, Yusuf, (2002), “Çağdaş Eğitimde Müze Eğitiminin Rolü ve Önemi”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 8, s. 57-61.
- Doğanay, Ahmet, (2004), “Sosyal Bilgiler Öğretimi”, (Ed. Cemil Öztürk, Dursun Dilek), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, s. 16-44, 4. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Erdoğan, Erdi, (2019), “Gözlem”, (Ed. Bülent Aksoy, Bülent Akbaba, Bahadır Kılcan), *Sosyal Bilgilerde Beceri Eğitimi*, s. 199-218, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Freudo, Henry, (2003), *Tarih Öğretiminde Çoğulcu ve Hoşgörülü Bir Yaklaşım Doğru*, Tarih Vakfı Yayınları, Ankara.
- Gerçek, Ferruh, (1999), *Türk Müzeciliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Güleç, Selma; Alkış, Seçil, (2003), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Müze Gezilerinin İletişimsel Boyutu”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XVII, S. 1, s. 63-78.
- Hensley, John, (1988), “Museums and Teaching History”, *A Journal of Methods*, Vol. 13, No. 2. p. 67-75.
- Kabapınar, Yücel, (2019), *Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilgiler Öğretimi Hayat Bilgisi Öğretiminden Tarih Öğretimine*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Karadeniz, Ceren; Okvuran, Ayşe, (2014), “Müzedeki Bir Gece: Ankara Üniversitesi Öğrencileri ile Çorum Arkeoloji Müzesi’nde Müze Eğitimi”, *İlköğretim Online*, C. 13, S. 3, s. 865-879.
- Kısa, Yavuz; Gazel, Ahmet Ali, (2016), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Müze Kullanımına İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi (Afyonkarahisar Müzeleri)”, *International Journal of Field Education*, C. 2, S. 1, s. 51-83.

- Lucas, A. M.; McManus, Paulette; Thomas, Gillian, (1986), "Investigating Learning from Informal Sources: Listening to Conversations and Observing Play in Science Museums", *European Journal of Science Education*, Vol. 8, No. 4, p. 341-352.
- Mercin, Levent, (2020), "Öğrenme Ortamı Olarak Müzeler", (Ed. Ali Osman Alakuş, Levent Mercin), *Sanat Eğitimi ve Görsel Sanatlar Öğretimi*, s. 225-239, 4. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Meydan, Ali; Akkuş, Akif, (2014), "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Müze Gezilerinin Tarihi ve Kültürel Değerlerin Kazandırılmasındaki Önemi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 29, s. 402-422.
- Önder, Alev; Abacı, Oya; Kamaraj, Işık, (2009), "Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı Projesi: İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Marmara Örnekleme", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. 25, s. 103-117.
- Selanik Ay, Tuğba; Kurtde Fidan, Nuray, (2014), "Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgiler Dersinde Müzelerden Yararlanmaya İlişkin Görüşleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 48, s. 69-89.
- Soysal, Mahmut Enes, (2012), "Tarih Biliminin Sosyal Bilimlerle İlişkisi ve Önemi Üzerine Genel Bir Bakış", *Atatürk Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 343-404.
- Sözer, Ersan, (1998), "Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi", (Ed. G. Can), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, s. 3- 13, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları, Eskişehir.
- Şar, Evren; Sağkol, Tuna, (2013), "Eğitim Fakültelerinde Müze Eğitimi Dersi Gerekliği Üzerine", *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 20, s. 83-90.
- Şeker, Aysel, (2000), Sınıf Öğretmenlerinin İletişim Becerileri ile Sınıf Atmosferi Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şimşek, Ahmet; Bal, Mehmet Suat, (2010), "Tarih Şeridi Aracılığıyla Öğretmen Adaylarının Tarihsel Zaman Algılarının İncelenmesi", *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 124-151.
- Talboys, Graeme K., (2010), *Using Museum as an Educational Resource*, Ashgate Publishing Limited, Farnham.
- Tezcan-Akmehmet, Kadriye, (2005), İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Arkeoloji Müzelerinin Nesne Merkezli Eğitim Etkinlikleriyle Kullanılması, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Üztemur, Servet; Dinç, Erkan; Acun, İsmail, (2018), "Müzeler ve Tarihi Mekânlarda Uygulanan Etkinlikler Aracılığıyla Öğrencilerin Sosyal Bilgilere Özgü Becerilerin Geliştirilmesi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 46, s. 294-324.
- Wellington, Jerry, (1990), "Formal and Informal Learning in Science: The Role of the Interactive Science Centres", *Physics Education*, Vol. 25, No. 5, p. 247-252.

Yenişehirlioğlu, Filiz, (2000), “Söğüt: Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşu ve Tarihi Coğrafyanın Çevre Düzenlemesi”, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme, s. 92-112, Tarih Vakfı, İstanbul.

Yeşilbursa, Cemil Cahit, (2008), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihî Yerlerin Kullanımı”, Türklük Bilimi Araştırmaları, C. 23, s. 209-222.